

МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

**ДЗ «ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА УПРАВЛІННЯ»**

Кафедра екології та економіки землекористування

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Проректор з науково-
педагогічної роботи**

Фінін

ЗБАЛАНСОВАНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

ПРОГРАМА

**навчальної дисципліни підготування магістрів
спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»
у галузі знань 19 «Архітектура та будівництво»**

Програма навчальної дисципліни «Збалансоване землекористування» для здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) рівні за спеціальністю 193 – геодезія та землеустрій / освітньо-професійною програмою «Землеустрій та адміністрування землекористування».

Розробник: Будзяк О.С., доктор економічних наук, професор

Програму рекомендовано на засіданні кафедри екологічного моніторингу, геоінформаційних та аерокосмічних технологій

Протокол № 9 від 20.07.2020 р.

Завідувач кафедри Шевченко Р.Ю.

ПОГОДЖЕНО

Директор ННІ екологічної безпеки та управління

20.07.2020 р. О.А.Улицький

Програму схвалено на засіданні Вченої ради Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління (Протокол 4-20 від 27.10.2020 р.).

ВСТУП

Програму вивчення навчальної дисципліни «Збалансоване землекористування» складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра спеціальності 193 – геодезія та землеустрій у галузі знань 19 – архітектура та будівництво.

Предметом навчальної дисципліни є земельні ресурси України, інституціональне забезпечення збалансованого та екологічнобезпечного землекористування, а також механізми та індикатори сталого розвитку у сфері землекористування

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи та інституціональне забезпечення розвитку збалансованого землекористування

Змістовий модуль 2. Концептуальні засади формування збалансованого землекористування на засадах сталого розвитку

Змістовий модуль 3. Стратегічні пріоритети формування збалансованого землекористування в рамках сталого розвитку

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Метою викладання** навчальної дисципліни «Збалансоване землекористування» є надання необхідного обсягу знань з основ сталого розвитку, для досягнення оптимального ступеня формування збалансованого землекористування та володіння інформацією про стан земельних ресурсів і довідки для прийняття правильних прогностичних, планувальних та управлінських рішень, що є фундаментальною основою для фахівця в галузі землеустрою та кадастру.

1.2. **Основними завданнями** дисципліни «Збалансованого землекористування» є:

- вивчення основних засад землекористування в умовах сталого розвитку;
- вивчення інституціонального забезпечення збалансованого землекористування;
- вивчення нормативно-правової бази у сфері землекористування, а також нормативів і правил екологічної безпеки, екологічних норм тощо;
- вивчення механізмів формування системи збалансованого землекористування на різних адміністративних рівнях в контексті сталого розвитку;
- вивчення системи індикаторів сталого розвитку у сфері землекористування;
- вивчення особливостей формування екологічнобезпечного землекористування та критеріїв екологічної безпеки для джерел небезпеки;
- ознайомлення з пріоритетами та завданнями розвитку збалансованого землекористування.
- реалізації державної політики з основних засад сталого розвитку;
- формування концептуальних основ збалансованого землекористування в Україні;

- сучасного стану земельних ресурсів та тенденцій змін у землекористуванні в умовах ринкових відносин та формування децентралізації влади;

- шляхів формування системи збалансованого землекористування на глобальному, національному та регіональному (місцевому) рівнях.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- концептуальні основи сталого землекористування в умовах сталого розвитку;

- особливості інституціонального забезпечення збалансованого землекористування;

- нормативно-правові документи, які визначають основні засади сталого розвитку, формують засади збалансованого землекористування в Україні та нормативи і правила екологічної безпеки, екологічні норми тощо;

- механізми формування системи збалансованого землекористування на різних адміністративних рівнях в контексті сталого розвитку;

- індикатори збалансованого землекористування;

- джерела екологічної небезпеки землекористування та критерії екологічної безпеки для джерел небезпеки;

- Стратегію та Національний план дій із виконання зобов'язань Україною за Конвенціями Ріо у сфері землекористування.

вміти:

- оперувати нормативно-правовими документами, які визначають основні засади сталого розвитку, формують засади збалансованого землекористування в Україні;

- застосовувати екологічні, економічні та соціальні індикатори для визначення тенденцій розвитку землекористування в умовах сталого розвитку;

- оперувати індикаторами екологічної безпеки для визначення впливу забруднень, змін клімату тощо на стан земельних ресурси;

- визначати показник-індекс екологічного стану земельних ресурсів, як складової інтегрального індикатора стану навколишнього середовища;

- застосовувати набуті знання з основ сталого землекористування в практичній діяльності;

- приймати управлінські рішення щодо імплементації збалансованого землекористування на місцевому рівні.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин / 5 кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Модуль I

Змістовий модуль 1.

Теоретичні основи та інституціональне забезпечення розвитку збалансованого землекористування

Тема 1. Поняття сталого розвитку та еволюція її доктрини. Сучасний стан використання земель в умовах сталого розвитку

Концептуальні основи сталого розвитку. Мета, зміст сталого розвитку. Визначення поняття сталого розвитку. Причини формування концепції сталого розвитку. Екологічні, економічні та соціальні загрози. Ключові завдання сталого розвитку. Принципи сталого (збалансованого) розвитку та еволюція доктрини сталого розвитку. Конференція ООН «Саміт Землі» (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). Прийняття Декларації ООН «Цілі розвитку на наступне тисячоліття» (2000 р.). Конвенції Ріо: Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням, Конвенція ООН про охорону біорізноманіття, Рамкова конвенція ООН про зміну клімату.

Стан використання земель та тенденції змін землекористування в умовах децентралізації влади та формуванні об'єднаних територіальних громад. Екологічна стабільність території. Екологічна стабільність територій сільськогосподарського землекористування – основа збалансованого та екологічно безпечного використання земель. Екологічно стабільні угіддя – потенціал для розвитку ключових територій екомережі.

Тема 2. Інституціональне забезпечення збалансованого землекористування

Поняття інституціонального забезпечення. Державна інституція як результат впорядкування державно-управлінських рішень. Держгеокадастр як головна інституція у сфері землекористування. Інститути, їх пізнавальні та нормативні елементи. Реформування відносин власності на землю, як основа формування інституціоналізації в землекористуванні.

Основні риси сучасного інституціонального середовища: структурні дисбаланси, інституціональні розриви та механізми їх подолання, інституціональна дисфункція, інститут власності. Адаптивна та соціальна ефективність інститутів у сфері землекористування. Критерії оцінки ефективності інституціональної системи в контексті формування стратегічних пріоритетів розвитку системи аграрного землекористування. Соціальна та екологічна ефективність інститутів у сфері землекористування.

Нормативно-правова база у сфері землекористування. Земельний Кодекс як базовий інститут у сфері землекористування. Стандартизація в сфері охорони ґрунтів від деградації. ТК 142 «Ґрунтознавство» ННЦ «Інститут ґрунтознавства і агрохімії НААН. Оновлення національної нормативної бази стандартів різних рівнів і видів, їх гармонізація з міжнародними та європейськими стандартами.

Змістовий модуль 2.

Концептуальні засади формування збалансованого землекористування на засадах сталого розвитку

Тема 3. Механізм формування системи збалансованого землекористування на різних адміністративних рівнях в контексті сталого розвитку

Поняття збалансоване та екологічнобезпечне землекористування. Місце збалансованого землекористування в сталому розвитку. Досвід розвинутих країн щодо формування збалансованого землекористування.

Глобальний рівень формування системи збалансованого землекористування. Причини формування збалансованого землекористування: неконтрольована міграція людей, нові захворювання, проблеми продовольчого забезпечення; вплив змін клімату; деградація та опустелювання земель.

Національний рівень формування системи збалансованого землекористування. Причини формування збалансованого землекористування: екологічна нестабільність території, розбалансування структури земельного фонду ерозійна деградація земель і дегуміфікація ґрунтів, опустелювання агроландшафтів та зниження їх продуктивності внаслідок втрати вологи, перенасичення сівозмін просапними культурами, відсутність ефективної системи державного управління зрошуваними землями.

Адаптація агроecosystem до змін клімату шляхом проведення лісомеліоративних заходів, консервація малопродуктивних, деградованих і техногенно-забруднених земель, розширення територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Запровадження принципів інтегрованого басейнового управління земельними ресурсами шляхом запровадження ґрунтовоохоронних контурно-меліоративних систем землекористування та формування на цій основі екологічно стійких агроландшафтів і систем землекористування.

Регіональний (місцевий) рівень формування системи збалансованого землекористування. Причини формування збалансованого землекористування: розбалансування структури агроландшафтів у межах водозбірних басейнів малих річок, забруднення земель агрохімікатами та небезпечними відходами I-III класу небезпеки, відсутність екомережі на місцевому рівні та знищення позахисних лісових смуг.

Землевпорядкування угідь та формування екологічної безпеки сільських територій. Формування фонду фінансової підтримки землевласників і землекористувачів за дотримання природоохоронних заходів, відновлення стійких іригаційних систем.

Тема 4. Система індикаторів сталого розвитку у сфері землекористування

Поняття «індикатор» та «індикатор сталого розвитку». Економічні, соціальні, екологічні та інституціональні індикатори. Система індикаторів сталого розвитку: система еко-індикаторів ОЕСР, система індикаторів КСР

ООН, система індикаторів для поліпшення керування природокористуванням у Центральній Америці, система еколого-економічного обліку.

Індикатори сталого розвитку у сфері землекористування:

Екологічні індикатори сталого розвитку у сфері землекористування: екологічне навантаження на земельні ресурси, рівень збереження природного стану земель, рівень охорони земель тощо.

Соціальні індикатори сталого розвитку у сфері землекористування: рівень доступності та сприятливості земель для проживання населення, рівень життєзабезпечення населення земельними ресурсами тощо.

Економічні індикатори сталого розвитку у сфері землекористування: рівень використання земель у господарській діяльності, рівень економічного розвитку землекористування тощо.

Модуль II

Змістовий модуль 3.

Стратегічні пріоритети формування збалансованого землекористування в рамках сталого розвитку

Тема 5. Особливості формування екологобезпечного землекористування

Земельні ресурси, структура земельних угідь та їх екологічна стійкість. Поняття «екологобезпечного землекористування». Джерела екологічної небезпеки землекористування: деградація та опустинення земель. Межі (критерії) екологічної безпеки для джерел небезпеки.

Індикатори екологічної безпеки землекористування. Оцінка рівня придатності земель до екологобезпечного землекористування. Природно-господарське зонування земель за рівнем придатності земель до екологобезпечного землекористування.

Вплив змін клімату на формування ефективного екологобезпечного використання земель. Планування екологобезпечного використання земельних угідь України в умовах змін клімату. Методичні підходи до просторової організації екологобезпечного землекористування в умовах змін клімату.

Тема 6. Пріоритети та завдання розвитку збалансованого землекористування

Удосконалення системи землекористування. Удосконалення системи землеустрою. Формування науково обґрунтованих співвідношень земель у структурі земельного фонду, а також за категоріями використання та природними зонами. Формування науково обґрунтованих співвідношень земель у структурі земель сільськогосподарського призначення. Перерозподіл виведеної з обігу ріллі з наступним цільовим використанням вивільнених земель для підвищення екологічної стабільності довкілля в інтересах суспільства. Рекультивация порушених, деградованих, забруднених, підтоплених і затоплених земель. Впровадження екологічно обґрунтованих систем ведення сільського господарства, впровадження органічного землеробства.

Стратегія збалансованого та екологічнобезпечного використання земельно-ресурсного потенціалу в рамках «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 рр.».

Індекс людського розвитку. Методика ПРООН. Методика вимірювання регіонального людського розвитку адаптована до національних умов. Комфортне життя через показник стану земельних ресурсів, в т.ч. екологічної стабільності території та наявності небезпечних відходів.

3. Рекомендована література

Основна

1. Будзяк О.С. Екологічнобезпечне використання земель: теоретичні та практичні аспекти : монографія / О.С. Будзяк. – К. : Аграр Медіа Груп, 2011. – 326 с.
2. Будзяк В.М., Будзяк О.С. Стратегія раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу / Будзяк В.М., Будзяк О.С. // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2012. – № 1–2. – С.47–53.
3. Будзяк О.С. Сучасні проблеми землекористування / О.С. Будзяк // Регіон – 2010: стратегія оптимального розвитку / Гол. ред. колегії В. С. Бакіров // Матеріали наук.-практ. конф. з міжнародною участю (м. Харків, 4-5 листопада 2010). – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – С. 22-24.
4. Будзяк О.С. Індикатори оцінки екологічної безпеки використання земель // Теорії мікро- та макроекономіки: [зб. наук. пр. АМУ], 2015. – Вип. 42. – С. 15-24.
5. Будзяк О.С. Концептуальні засади стратегічного розвитку екологічнобезпечного землекористування // Економіст. – 2015. – № 5. – С. 54-56.
6. Будзяк В.М., Будзяк О.С. Економія земель промисловості // Вісник ХНАУ. – 2015. – № 2. – С. 198-207. – Серія «Економічні науки».
7. Будзяк В.М., Будзяк О.С. Індикатори перспективних аграрних і земельних перетворень // Збалансоване природокористування. – 2016. – № 1. – С. 5-10.
8. Будзяк О.С. Формування екологічнобезпечного землекористування на сільськогосподарських угіддях України //Збалансоване природокористування. – 2016. – № 3. – С. 18-29.
9. Будзяк О.С. Будзяк В.М. Проблеми управління екологічнобезпечним землекористуванням // Агросвіт. – 2017. – № 5. – С. 3-9.
10. Будзяк В.М., Будзяк О.С. Інституціональне забезпечення повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення //Агросвіт. – 2017. – № 10. – С. 3-10.
11. Будзяк О.С., Будзяк В.М. Екологізація землекористування в контексті євроінтеграційних процесів // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. - № 11.- с. 5-11
12. Будзяк О.С., Будзяк В.М. Планування екологічнобезпечного використання земельних угідь України в умовах змін клімату // Агросвіт. – 2018. – № 1. – С. 3-9

13. Будзяк В.М., Будзяк О.С. Інституціональне забезпечення повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення // Агросвіт. – 2017. – № 10. – С. 3-10.
14. Будзяк В.М., Будзяк О.С. Напрями оцінювання стану земель // Агросвіт. – 2019. – № 4. – С. 3-9
15. Будзяк О.С., Будзяк В.М. Методичні підходи до просторової організації екологобезпечного землекористування в умовах змін клімату // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. - № 4 - С. 17-24
16. Третяк А.М. Землепорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій : [навч. посіб.] / А.М. Третяк. – К. : К. : Вища школа, 2006. – 528 с.
17. Третяк А.М. Екологія землекористування : теоретико-методологічні основи формування та адміністрування : [монографія] / А.М. Третяк. – Херсон : Грінь Д.С., 2012. – 440 с.
18. Будзяк В.М., Будзяк О.С. Економічні та правові аспекти поняття «земля» / Будзяк В.М., Будзяк О.С. // Географічні проблеми розвитку продуктивних сил України : міжн. конф., 3-4 листопада 2011 р. : тези доп. – К. : 2011. – С. 48-49.
19. Сталий розвиток : світоглядна ідеологія майбутнього : [монографія] / Хвесик М.А., Бистряков І.К., Левковська Л.В., Пилипів В.В. - К. : ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2012. – 465 с.
20. Будзяк О.С. Деградація земельно-ресурсного потенціалу України / Будзяк О.С. // Економіка природокористування і охорони довкілля : зб. наук. праць ДУ «ІЕПСР НАН України». – 2012. – С. 78-83.
21. Природно-ресурсна сфера України : проблеми сталого розвитку та трансформації / [під загальн. ред. Б. М. Данилишина]. - К. : ЗАТ «Нічлава», 2006. – 734 с.
22. Економічний розвиток України : інституціональне та ресурсне забезпечення : [монографія] / [О. М. Алимов, А. І. Даниленко, В. М. Трегобчук та ін.]. - К. : Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. - 684 с.
23. Голян В. А. Еколого-економічні проблеми землекористування в Україні / Голян В. А., Крисак А. І. // Актуальні проблеми економіки. — 2007. - № 1. - С. 117-124.
24. Хвесик М.А. Інституціональне забезпечення землекористування : теорія і практика : [монографія] / М. А. Хвесик, В. А. Голян. - К. : Книжкове видавництво НАУ, 2006. – 460 с.
25. Тихонов А. Г. Наукові засади сталого розвитку землекористування : індикація екологічного стану / Тихонов А. Г., Гребенюк Н. В., Тихоненко О. В., Феденко В. П. // Землепорядкування. - 2003. - № 1. - С. 15-20.
26. Гребенюк Н.В. Індикація екологічного стану землекористування / [Гребенюк Н.В., Тихонов А.Г., Гряник О.В., Феденко В.П.] // Землепорядкування, 2003. - № 1 (9). – С. 15 – 21.

27. Данилишин Б.М. Екологічна складова політики сталого розвитку: Монографія / Б.М.Данилишин. - Донецьк: ТОВ Юго-Восток, ЛТД, 2008. - 256 с.
28. Устойчивое развитие : теория, методология, практика : [учебн. пособ.] / под ред. Л.Г. Мельника. – Сумы : Университетская книга, 2009. – 1216 с.
29. Шубравська О. В. Сталий розвиток агропродовольчої системи України / Шубравська О. В. – Київ: Інститут економіки НАН України, 2002. – 203 с.

Нормативна:

1. Закон України «Про землеустрій» від 22.05. 2003 р., № 858-IV (зі змінами). – К. : ВВР, 2003, № 36. – С. 282.
2. Земельний Кодекс України від 25.10. 2001 р., № 2768-III (зі змінами). – К.: ВВР, 2002, № 3-4. – С. 27.
3. Закон України «Про охорону земель» від 19.06. 2003 р., № 962- IV (зі змінами). – К. : ВВР, 2003, № 39. – С. 349.
4. Закон України «Про державний земельний кадастр» від 07.07. 2011 р., № 3613- IV (зі змінами). – К. : ВВР, 2012, № 8. – С.61.
5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища України» від 25. 06. 1991 № 1264-XII (зі змінами). – К. : ВВР, 1991 р., № 41. – С. 546.
6. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06. 1992 р., № 2457- XII (зі змінами). – К. : ВВР, 1992, № 34. – С. 503.
7. Наказ Міністерства аграрної політики України «Концепція збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 р.» від 20.08.2003, № 280.
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 рр.» від 22.09.2004 р., № 675-р.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 489-р. «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій» [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-%D1%80>

Додаткова

1. Третяк А. М. Зміна пріоритетів земельної реформи у зв'язку з удосконаленням економічних відносин власності на землю / А. М. Третяк // Вісник аграрної науки. - 2008. - № 2. - С. 5-10.
2. Борщук Є.М. Концепція сталого розвитку і проблеми оптимізації еколого-економічних систем / Є.М. Борщук, В.С. Загорський // Регіональна економіка, 2005. - № 3. – С.113 – 119.
3. Дейнека А.М. Еволюція концепції сталого розвитку лісового господарства та її економіко-правове забезпечення на міжнародному і регіональному рівні / А.М. Дейнека // Регіональна економіка, 2008. - № 1. – С. 99 - 105.

4. Нормативи землекористування : збірник нормативно-правових актів та науково-методичних рекомендацій у сфері землекористування та охорони земель; у 2-х книгах / за ред. Новаковського Л.Я. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2008. – Т.1. – 2008. – 446 с.

5. Нормативи землекористування : збірник нормативно-правових актів та науково-методичних рекомендацій у сфері землекористування та охорони земель; у 2-х книгах / за ред. Новаковського Л.Я. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2008. – Т.2. – 2008. – 454 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Бально-рейтингова система оцінювання якості навчально-пізнавальної діяльності студентів розроблена у відповідності із загально методичними рекомендаціями щодо розробки та застосування рейтингових систем оцінювання успішності студентів з навчальних дисциплін «Положення про рейтингову систему оцінювання успішності студентів». Сутність РСО з дисципліни, права та обов'язки студентів, тобто всі правила застосування РСО, доводять до студентів на першому занятті з дисципліни.

Рейтинг студента складається з балів, що отримані за відповіді на практичних заняттях, експрес-контролі на практичних заняттях, балів по МКР та реферату.

Розрахунок шкали R рейтингу:

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру складає:

$$R_c = 100 \text{ балів}$$

Студенти, які набрали протягом семестру рейтинг з кредитного модулю менше 60 балів, зобов'язані виконувати залікову контрольну роботу.

Студенти, які набрали протягом семестру необхідну кількість балів ($RD \geq 60$), мають можливості:

- отримати залікову оцінку (залік) так званим «автоматом» відповідно до набраного рейтингу;
- виконувати залікову контрольну роботу з метою підвищення оцінки;
- у разі отримання оцінки, більшої ніж «автоматом» з рейтингу, студент отримує оцінку за результатами залікової контрольної роботи.

Для отримання студентом відповідних оцінок (ECTS та традиційних) його рейтингова оцінка переводять згідно із таблицею:

RD	Оцінка ECTS та визначення	Оцінка традиційна
95...100	A	Відмінно
85...94	B	Добре
75...84	C	
65...74	D	Задовільно
60...64	E	
RD < 60	FX	Незадовільно
RD < 40	F	Не допущений

5. Засоби діагностики успішності навчання

Діагностика та оцінювання оволодіння студентами тем навчальної дисципліни відбувається під час аудиторних занять, індивідуальної та самостійної роботи згідно з навчальним планом.

Навчальний матеріал дисципліни, передбачений робочою навчальною програмою для засвоєння студентами під час самостійної роботи, виносять на поточний та підсумковий контроль поряд із навчальним матеріалом, який опрацьовують під час аудиторних навчальних занять.

Викладач призначає щотижневі індивідуальні консультації для того, щоб студенти могли з'ясувати свої питання стосовно даної дисципліни. Лектор також здійснює консультації через мережу Інтернет. Студенти мають електронну адресу лектора і можуть таким чином отримати консультацію.